

Отже, в українських замовляннях функціонують такі типи зачинів: формули привітання; молитовні зачини; спонукальні формули; конструкції, які повідомляють про словесні дії мовця; складні конструкції, у яких констатується перебування магічної істоти в певному місці щодо мовця; стійкі формули замовлянь та поєднання вищеназваних типів. Щодо закріпок, то вони втілені у слові "амінь" та зафіксовані у таких мовних конструкціях: на позначення тривалості дії замовляння; на ствердження допомоги вищої небесної сили та ін. Слід зазначити, що мова замовлянь віддзеркалює накопичений протягом багатьох століть народний досвід у галузі психології, медицини та інших сфер людської діяльності.

1. Ви, зорі-зориці...Українська народна магічна поезія: (Замовляння) / Упоряд. М.Г. Василенка, Т.М. Шевчук; Передм. М.Г. Василенка. – К.: Молодь, 1991. – 336 с. 2. *Дмитренко Микола*. Символи українського фольклору: Монографія. – К.: УЦКД, 2011. – 400 с. 3. Замовляння / упоряд., передмова, примітки М.К. Дмитренка. – К.: Видавець Микола Дмитренко, 2007. – 124 с. (Серія "Народна творчість". – Кн. 9). 4. *Остроушко О. А.* Семантико-синтаксична структура текстів українських замовлянь: Дис ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Дніпропетровський національний університет / Оксана Андріївна Остроушко. – Дніпропетровськ, 2002. – 201 с. 5. *Соколова В.К.* Заклинання и приговоры в календарных обрядах // Обряды и обрядовый фольклор / Отв. ред. В.К.Соколова. – М.: Наука, 1982. – С. 11–25. 6. Українські замовляння / Упоряд. Н.М. Москаленко. Автор передмови та коментаря М.О. Новикова. – К.: Дніпро, 1993. – 309 с.

Юдко Л. В., ст. викл., здобувач,
Національна академія СБ України

ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ КОНЦЕПТУ "ТОЛЕРАНТНІСТЬ"У РІЗНИХ ЛІНГВОКУЛЬТУРАХ

У статті йдеться про мовну толерантність як реалізацію концепту ТОЛЕРАНТНІСТЬ засобами мови. Досліджено прагматичний аспект концепту ТОЛЕРАНТНІСТЬ (ТОЛЕРАНТНОСТЬ, TOLERANZ) в дискурсах спецслужб України, Росії, Німеччини.

Ключові слова: прагматика, комунікативна стратегія, інтенція.

В представленной статье речь идет о языковой толерантности как реализации концепта ТОЛЕРАНТНОСТЬ средствами языка. Исследованы прагматические аспекты концепта ТОЛЕРАНТНОСТЬ (ТОЛЕРАНТНОСТЬ, TOLERANZ) в дискурсах спецслужб Украины, России, Германии.

Ключевые слова: прагматика, коммуникативная стратегия, интенция.

The given article addresses the communicative tolerance as realization of concept TOLERANCE by linguistic means. Pragmatic aspects of the concept TOLERANTNIST (TOLERANCE, TOLERANZ) in the discourses of special services of Ukraine, Russia, Germany are investigated.

Key words: pragmatics, communicative strategy, intention.

Постановка проблеми. Головним напрямком сучасних досліджень *ТОЛЕРАНТНОСТІ* як лінгвокультурного концепту є вивчення уявлень суспільства про толерантність, способи вербалізації концепту та значення для комунікації (Б. Аболин, С. Воронова, І. Давиденко, О. Тищенко).

На сучасному етапі розвитку мультикультурного суспільства зростає науковий інтерес до питань комунікативних (дискурсивних) стратегій толерантності, які частково відображені в роботах таких авторів: М. Гловінський [2003], Н. Купина [2005], О. Михайлова [2001, 2004], Й. Стернин [2003], Н. Формановська [2003] та ін.

Мета статті полягає в дослідженні прагматичного аспекту концепту *ТОЛЕРАНТНОСТІ* (*ТОЛЕРАНТНОСТЬ, TOLERANZ*) у дискурсах спецслужб України, Росії, Німеччини.

Завдання статті – визначити засоби та прийоми реалізації концепту *ТОЛЕРАНТНОСТІ* у досліджуваних дискурсах.

Наукова новизна полягає у визначенні прагматичного аспекту концепту *толерантність* та його ролі в дискурсивних стратегіях спецслужб України, Росії, Німеччини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Лінгвісти, які займаються питанням толерантності, йдуть, зазвичай, "від зворотного", тобто вивчають проблему прояву агресії в різних типах дискурсу: Ю. Щербініна [2004], В. Жельвіс [2000], С. Голев [2003], Н. Муравйова [2004] розглядають проблему "мовна агресія – толерантність" із позицій лінгвістичної конфліктології, тобто на основі поняття мовно-мовленнєвого конфлікту.

У представленій статті мовна толерантність розглядається як реалізація ціннісного аспекту концепту *ТОЛЕРАНТНІСТЬ* мовними та мовленнєвими засобами.

Ціннісна характеристика є важливим складником концепту *ТОЛЕРАНТНІСТЬ* як соціально-культурного гештальту, що визначає конструктивний вектор у комунікативному поліетнічному просторі, особливо як одиниця дискурсу спецслужб, що і представляє *актуальність* нашої статті.

Прояви мовної толерантності пов'язані з вербалізованою (або імпліцитною) негативною оцінкою об'єкта висловлювання. Передбачається взаємозв'язок і зворотна залежність агресивності і толерантності висловлювання. Імпліцитна мовна агресія і експліцитна толерантність розглядаються як різні рівні одного висловлювання.

Л. Синельникова стверджує, що "толерантність та інтолерантність відіграють суттєву роль в організації мовлення. Дискурсивна функція цих категорій проявляється в процесі комунікації" [Синельникова 2005, 44].

Й. Стернин вважає "комунікативну толерантність однією з граней когнітивної категорії толерантності, тобто складовою частиною толерантності взагалі як компонента концептосфери народу,... що проявляється в спілкуванні та об'єктивується спілкуванням. Комунікативний аспект толерантності є складником когнітивної свідомості нації...", оскільки "комунікативна поведінка народу зазвичай демонструє помітну національну специфіку навіть у народів із близькими культурними традиціями" [Стернин 2004]. Науковець називає "комунікативну категорію одиницею комунікативної свідомості народу – тобто тією частиною свідомості, яка відповідає за спілкування, ... концептом високого рівня абстракції, що визначає той чи інший аспект комунікативної поведінки народу" [там же]. Структурними елементами комунікативної категорії, за Й. Стерниним, є такі ментальні (когнітивні) одиниці: "прескрипція – обумовлене сутністю концепту (категорії) загальне, максимально узагальнене правило, що визначає характер комунікативної поведінки; установка – конкретна комунікативна рекомендація, що впливає з тієї чи іншої загальної прескрипції" [там же].

Погоджуємося з Й. Стерниним, що "інформаційною складовою концепту *ТОЛЕРАНТНІСТЬ* є визначення *толерантності* та історико-культурні відомості про це поняття, а прескрипційний складник концепту утворюють приписи щодо здійснення принципу

толерантності в поведінці і спілкуванні: переважання безконфліктної тематики спілкування; мінімізація проблемності побутового міжособистісного спілкування; небажаність публічного обговорення розбіжностей; недопущення відкритого протистояння; прагнення уникнути суперечок; зменшення емоційності в суперечці; необхідність уникати категоричності висловлювання незгоди" [Стернин 2004].

Мовна толерантність є продуктом взаємодії негативної або нейтральної інтенції адресанта і загального принципу толерантності (комплексу мовних і мовленнєвих норм). Іншими словами, на глибинному рівні висловлювання агресія (чи негативна оцінка) адресанта в результаті дії мовних і мовленнєвих норм трансформується у висловлювання, що відповідає цим нормам. Такі трансформації є прийомами мовної толерантності, тобто прийоми актуалізації концепту *ТОЛЕРАНТНІСТЬ*, що здійснюються засобами мови. Імплицитна мовна агресія і експліцитна толерантність є різними рівнями одного висловлювання і, відповідно, мають ідентичні засоби вираження, мають загальну інтенцію – приховати негативне ставлення, викликати в адресата необхідну реакцію.

Прагматичне завдання мовної толерантності полягає в "приглушенні" інструментальної мовної агресії, тобто коригуванні початкової інтенції суб'єкта висловлювання. Засобами мовної толерантності є такі, що знижують експресивність, афективність та інтенсифікацію висловлювання. Концепт *ТОЛЕРАНТНІСТЬ* має прагматичну спрямованість: служить пом'якшенню негативної оцінки або вуалюванню агресивності початкових інтенцій адресанта, іншими словами, є допоміжним засобом для досягнення поставленої адресантом мети комунікації.

У дослідженні ступеню "толерантності" тексту та виявлення способів її вираження, необхідно зіставити план змісту і план вираження тексту, тобто: 1) встановити негативну інтенцію автора, яка полягає в прагненні представити об'єкт висловлювання в негативному світлі, або нейтральну інтенцію автора, яка унеможливує негативну оцінку об'єкта висловлювання; 2) виявити способи та засоби, які використовує адресант із метою вуалювання своєї негативної інтенції або пом'якшення негативної оцінки та надання своєму висловлюванню коректної або м'якшої форми, що відповідає лінгвокультурним нормам цього співтовариства.

До імплицитних засобів вираження негативної оцінки можна віднести: протиставлення концептів, які мають культурне, соціальне,

ідеологічне значення та які ділять учасників описуваних подій на "своїх" і "чужих", із властивими їм конотаціями; прийом контрасту – протиставлення діяльності "своїх" і "чужих"; посилення на авторитетні джерела. Такі прийоми дозволяють авторові не виражати своє особисте негативне відношення до адресата, тобто проявляти толерантність і апелювати до даного концепту реципієнта.

Реалізація концепту *ТОЛЕРАНТНІСТЬ* на рівні речення відбувається за допомогою граматичних (синтаксичних і морфологічних) та лексичних засобів. Прийоми, що ґрунтуються на використанні синтаксичних засобів, зводяться до деперсоналізації позиції автора і зниження категоричності висловлювання. Використання засобів морфологічного рівня також спрямовано на зниження категоричності висловлювання і пом'якшення негативної оцінки.

До прийомів, що актуалізують концепт *ТОЛЕРАНТНІСТЬ* за допомогою лексичних засобів, можна віднести зниження категоричності оцінки і евфемізацію. Зниження категоричності оцінки реалізується прямою вказівкою на суб'єктивність оцінки, деінтенсифікацією і вираженням відносної істинності пропонованої оцінки. До засобів евфемізації відносяться: збільшення референційної невизначеності і зниження категоричності констатації факту.

Мовна толерантність є продуктом взаємодії негативної або нейтральної інтенції адресанта і принципу толерантності (комплексу мовних і мовленевих норм, що вимагає шанобливого ставлення до об'єкта висловлювання, незважаючи на негативне відношення до нього). У ході вербалізації початкова негативна або нейтральна інтенція адресанта відповідно до принципу толерантності, що діє в якості своєрідного фільтру, зазнає певної трансформації.

Мовна толерантність є сукупністю згаданих вище трансформацій. Тип дискурсу, у рамках якого відбувається реалізація інтенцій адресанта, також накладає певні обмеження на можливість реалізації початкових інтенцій. Досліджуваний нами дискурс спецслужб можна охарактеризувати таким чином: автор медіатексту дистантно (з точки зору простору і часу) взаємодіє з масовою різномірною аудиторією з метою інформування, переконання, надання аудиторії інтерпретації поточних подій, тобто для реалізації *ідеологічної функції*.

Цю тезу можна підтвердити таким матеріалом:

Укр. *Констатуючи, що політичним структурам різної спрямованості цього дня вдалося зберегти громадський спокій та налаштувати своїх прибічників на утримання від зіткнень та*

силових акцій, Служба безпеки висловлює свою вдячність усім організаторам та учасникам заходів за стриманість, виваженість та толерантність, розуміння неприпустимості переведення ідейних суперечностей у площину силового протистояння [http://ssu.kmu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id].

Рос. В целом усилия Центра будут направлены на поддержание толерантной (мировоззренчески устойчивой) среды обитания, выявляющей нацеленные на насилие радикально-экстремистские проявления [http://lubyanka.ru/terrorism/control/2008/11/18/control_14319.html].

Нім. Eine wichtige Rolle bei der Festigung des Verfassungskonsenses und der Stärkung der Zivilgesellschaft spielt das vom Bundesministerium des Innern und dem Bundesministerium der Justiz am 23. Mai 2000 gegründete "Bündnis für Demokratie und Toleranz – gegen Extremismus und Gewalt". Das "Bündnis" bündelt und mobilisiert die gesellschaftlichen Kräfte gegen jegliche Form des Extremismus, der Fremdenfeindlichkeit und der Gewalt. Eine seiner wichtigsten Aufgaben besteht darin, zivilgesellschaftliches Engagement für Demokratie und Toleranz zu vernetzen und bekannt zu machen [http://www.verfassungsschutz.de/download/SHOW/vsbericht_2010.pdf].

Аналіз матеріалу підтверджує, що в дискурсах спецслужб України, Росії, Німеччини використовується прагматичний потенціал концепту **ТОЛЕРАНТНІСТЬ** з ідеологічною метою. При цьому використовуються згадані вище прийоми: апеляція до соціально значущих концептів (укр. – *громадський спокій, вдячність, протистояння*; рос. – *устойчивой среды обитания, насилие*; нім. – *Zivilgesellschaft, Demokratie, Extremismus, Gewalt*) та протиставлення (укр. – *структурам різної спрямованості, утримання від зіткнень та силових акцій, стриманість(виваженість, толерантність) - ідейних суперечностей, розуміння неприпустимості*; рос. – *толерантной – радикально-экстремистские*; нім. – *Demokratie und Toleranz – Extremismus und Gewalt*, деперсоналізація позиції автора, вказівка на суб'єктивність оцінки (укр. – *Служба безпеки висловлює ...*; рос. – *усилия Центра будут направлены...*; нім. – *das "Bündnis" bündelt...*), зниження категоричності висловлювання (укр. – *констатуючи, висловлює свою вдячність*; рос. – *в целом...*; нім. – *eine seiner wichtigsten Aufgaben*) тощо.

Отже, прагматичну функцію концепту **ТОЛЕРАНТНІСТЬ** можна визначити таким чином: комунікативна стратегія, що сприяє ефективному досягненню комунікативної мети шляхом вуалювання

початкових негативних інтенцій адресанта (вуалювання інструментальної агресії) або пом'якшення вираження негативної оцінки. Це комунікативна толерантність. Толерантність проявляється у зниженні категоричності, емоційності, експресивності, інтенсифікації висловлювання.

Перспективною подальших досліджень вбачаємо порівняльний аналіз комунікативних стратегій концептів *ТОЛЕРАНТНІСТЬ, ТОЛЕРАНТНОСТЬ, TOLERANZ* у відповідних лінгвокультурах.

1. *Купина Н.А., Михайлова О.А.* Лингвокультурологические проблемы толерантности // Толерантность в современной цивилизации: Материалы международной конференции. – Екатеринбург, 2001. – С. 50–69.
2. *Селиванова Е. А.* Основы лингвистической теории текста и коммуникации / Е. А. Селиванова. – К. : Фитосоциоцентр, 2002. – 336 с.
3. *Синельникова Л. Н.* Концепт *толерантность* в проекции на современное общественное сознание // Наукові зап. Луганського нац. педагогічного університету. Сер. "Філологічні науки". Концептологія: світ – мова – особистість. – Луганськ, 2005. – Вип. VI. – С. 44.
4. *Стернин И.А.* О понятии коммуникативного сознания // Культура общения и ее формирование. – Воронеж, 2001. – Вып. 8. – С. 21.
5. http://ssu.kmu.gov.ua/sbu/control/uk/publish/article?art_id=43095&cat_id=46439&mustWords=%D1%82%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C&searchPublishing=1
6. http://www.verfassungsschutz.de/download/SHOW/vsbericht_2010.pdf
7. http://lubyanka.ru/terrorism/control/2008/11/18/control_14319.html

Янушевич М.,

КНУ імені Тараса Шевченка

КОНЦЕПТОСФЕРА "МОРАЛЬ" У КИТАЙСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЧНІЙ СИСТЕМІ

Стаття присвячена висвітленню важливого фрагмента китайської концептуальної картини світу. На базі концептуального аналізу фразеологічних одиниць китайської мови визначаються основні засоби категоризації релігійного-філософського світобачення китайців.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, концептосфера, концепт, фразеологічні одиниці.

Стаття посвячена важній частині китайської мовної картини світу. На основі концептуального аналізу китайських ідіом